

Н. А. Шустаспірантка кафедри публічного управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ

РОЛЬ І МІСЦЕ СУДІВ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ У СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

У статті проаналізовано роль і місце судів апеляційної інстанції у системі судустрою України як суб'єктів адміністративного права та досліджено відповідне питання крізь призму реалій сьогодення та діючого нормативно-правового забезпечення.

Внутрішньоорганізаційна діяльність адміністративного апеляційного суду полягає в потребі такого судового апарату дослідити наявні обставини справи, оцінити та прийняти рішення щодо вже прийнятого судом першої інстанції рішення, оскільки строки набуття ним законної сили (а відповідно – строки оскарження винесеного, але не набутого сили рішення) є досить стислими. Визначальним є те, що апеляційна скарга відтермінує вступ у силу рішення суду першої інстанції, що чітко врегульовує верховенство апеляційного суду над судом місцевим судом і чітко окреслює роль і місце апеляції в системі судустрою України.

Для реалізації та втілення в життя відповідного повноваження апарат такого суду має провести підготовчу роботу щодо організації судового засідання, втілення в життя всіх процесуальних норм пов'язаних із захистом прав і свобод людини і громадянина в такий спосіб. Крім цього, важливим є дотримання принципу змагальності та рівноправності сторін, котрі в даному випадку є протилежними й такими, що обстоюють свою юридичну позицію.

Авторкою зазначається про те, що адміністративно-правові відносини, як комплекс норм законодавства України, що регулюють діяльність як внутрішньоорганізаційну так і зовнішню організаційну, що притаманна апеляційному адміністративному суду є невід'ємною частиною цього управлінського процесу.

Слід зауважити, що таке широке коло компетенції само собою визначає значиму роль та високе місце не лише в системі судустрою України (як організаційно-правовій характеристиці діяльності всієї судової гілки влади), а й у контексті процесуальної діяльності такого суду, що в свою чергу набуває все ширшої компетенції та все більш специфічних процесуальних повноважень, що також регулюються іншим розділом Кодексу адміністративного судочинства України.

Ключові слова: апеляція, суди, суб'єкт адміністративного права, судустрій, правосуддя, адміністративне судочинство.

Актуальність. Система судустрою України не є одноманітним явищем, а враховуючи важливість сталого та стабільного функціонування саме цієї гілки влади в державі, особливо під час дії правового режиму воєнного стану лише підвищу актуальність дослідження питань пов'язаних із функціонуванням судів в Україні загалом, а також внутрішньо організаційного контексту діяльності адміністративних судів апеляційної інстанції зокрема.

Права і свободи людини і громадянина є найбільшою соціальною цінністю, їх зміст і сутність, перш за все полягає у можливості громадянина чи особи користуватися та вільно

реалізовувати ті гарантовані законодавством позиції, що є невід'ємною частиною його правового статусу. Відповідно, в разі порушення цих прав, або потреби з'ясувати правильність того чи іншого прийнятого юридичного рішення, зокрема в стосунках громадянин (особа) – держава, найбільш ефективним державним механізмом є звернення до адміністративного суду. Крім цього, його роль і місце в системі судустрою, визначається як така, що має повноваження від імені України, виносити справедливі, правосудні та законні рішення на користь однієї чи іншої сторони. Судова система загалом, у свою чергу, має багато-

складовий характер і кожна наступна (вища) ланка забезпечує неупередженість та доступність до правосуддя попередньої, що в свою чергу ставить під пильне наукове око й потребу нагального опрацювання всіх, без виключення питань пов'язаних із його діяльністю.

Доступність до правосуддя, в свою чергу є однією з найважливіших складових прозорості, підзвітності та підконтрольності діяльності органів державної влади [1; 2; 3], що неодноразово зазначалось як вченими та дослідниками так і практиками-правозастовцями.

Так, внутрішньоорганізаційна діяльність адміністративного апеляційного суду, перш за все полягає в забезпеченні функціонування суду на такому рівні, що дозволяє безперешкодно та системно здійснювати правосуддя від імені України (українського народу). Роль і місце судів апеляційної інстанції у системі судоустрою України як суб'єктів адміністративного права полягає в тому, що такий орган є не просто суб'єктом відправлення правосуддя, а також – керуючим судом відносно судів нижчої інстанції, що включає до його адміністративно-правового статусу ще низку компетенцій і повноважень, котрі спрямовані не лише на забезпечення функціонування його самого, а судів нижчої інстанції, що знаходяться на його території.

Виклад основного матеріалу дослідження. В.М. Кравчук, досліджуючи інститут судової влади в Україні, серед функцій судової влади виділяє такі: 1) функція правосуддя, яка є стрижнем системи функцій судів та визначає місце і роль судової влади в суспільстві та державі [4, с. 397]; 2) охоронна функція, що передбачає охорону прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави; 3) контрольна функція: а) контроль за іншими гілками влади; б) контроль за законністю та обґрунтованістю рішень і дій державних органів, посадових та службових осіб у разі їх оскарження до суду; в) контроль за законністю та обґрунтованістю арештів та проведенням дій, пов'язаних з обмеженням конституційних прав і свобод людини та громадянина, передбачених ст. 29, 30, 31 Конституції України. Науковець зазначає, що для виконання судами зазначених функцій законодавством визначено повноваження судів за суб'єктивним складом [5, с. 43–44]. Відповідно, зазначені компоненти адміністративно-правового статусу адміністративного суду апеляційної інстанції, створюють низку підстав, що розширюють коло його компе-

тенції та накопичують додаткові повноваження, котрі в свою чергу чітко визначені Конституцією України та іншим законодавством. Роль і місце апеляційного адміністративного суду в даному випадку, визначається мірою та ступенем якісної реалізації покладених завдань, здійснення функцій і повноважень, що входять до кола його компетенції. При цьому, сутність і зміст апеляційної функції та внутрішньо організаційний процес пов'язаний із цим чітко впливає з історичного контексту формування інституту судової влади та концепту можливості перегляду судового рішення за наявності низки підстав. Це чітко визначає роль і місце апеляційного адміністративного суду в адміністративно-правових відносинах.

Дослідники, аналізуючи історичні та інші ретроспективні прототипи суду зазначають, що все ж таки мала місце процедура схожа за своєю суттю з оскарженням судових рішень. Зокрема, Новгородська судова грамота містила, що сторона за своєю ініціативою мала право звернутися до вищого суду зі скаргою, якщо вважала, що рішення є несправедливим. У зв'язку з цим суд вищої інстанції наділений був повноваженнями витребувати справу із нижчого суду, розглянути цю справу й винести нове рішення, при цьому існувала заборона подачі нових доказів і доводів. Якщо вищим судом встановлювалось, що провадження по справі було неповним і незрозумілим, а рішення не відповідало закону, тоді виносилось рішення про призначення нового розгляду справи [6, с. 27–28]. Аналогічні позиції, слід зазначити, наявні також і в нормативно-правових актах, що регулюють діяльність системи судоустрою станом на сьогодні та наділяють апеляційний суд компетенцією перегляду рішення суду нижчої інстанції, а оскільки предметом спору в даному випадку може стати перш за все прийняття, скасування чи змінення адміністративно-управлінського рішення, важливим елементом даного процесу є визначення чіткої ролі та місця апеляційного суду в системі судоустрою загалом і в адміністративно-правових відносинах, зокрема. Водночас, таке право суду, приймати ті чи інші рішення, перш за все корелюється з нормами законодавства щодо підстав перегляду судового рішення та можливості суду вищої ланки втрутитись в розгляд відповідної справи або ж переглянути її.

Існування судів загалом в Україні ґрунтується на конституційному праві людини та громадянина на судовий захист, закріпленому статтею 124 Конституції України. Однак

реалізація такого права часом ускладнюється ухваленням незаконних та/або необґрунтованих судових рішень. Тому законодавець у п. 8 ч. 3 статті 129 Конституції України визначив, що однією з основних засад судочинства є право апеляційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом [7]. Саме ця засада і норма чітко визначають роль і місце будь-якого апеляційного суду в системі судоустрою України, оскільки його функція чітко та зрозуміло визначена Основним Законом, а будь-яка подальша, у тому числі внутрішньоорганізаційна діяльність спрямована перш за все, на забезпечення втілення в життя зазначеної вище функції.

М.П. Запорожець через визначення предмета адміністративного права визначає адміністративно-правові відносини як сукупність взаємозв'язаних та відносно однорідних суспільних відносин, які виникають не лише у галузі зовнішньої діяльності суб'єктів державної влади, а й у процесі їх внутрішньоорганізаційної діяльності [8, с. 25]. Поняття адміністративно-правових відносин переважна більшість адміністративістів розуміє як суспільні відносини, які урегульовані адміністративно-правовими нормами. Однак, якщо вчені однакові у тому, що такі суспільні відносини обов'язково повинні регулюватись адміністративно-правовими нормами, то щодо сфери такого правового регулювання існують різні думки [9]. Відповідно, належить додатково обґрунтувати позицію про те, що адміністративно-правові відносини, як комплекс норм законодавства України, що регулюють діяльність як внутрішньоорганізаційну так і зовнішню організаційну, що притаманна апеляційному адміністративному суду є невід'ємною частиною цього управлінського процесу.

Подібне визначення дають й інші науковці, які під адміністративно-правовими відносинами розуміють суспільні відносини у сфері державного управління, учасники яких є носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права [10, с. 57; 11, с. 49], а оскільки як судді так і працівники апарату суду є такими носіями, що власне й регулюється у тому числі нормами адміністративного права, питання виокремлення внутрішньоорганізаційної діяльності в окремий блок функціонування апеляційного адміністративного суду є актуальним та важливим. Як правильно зазначив В.Ю. Мащук, адміністративно-правові відносини у діяльності судів загальної юрисдикції виникають із приводу визначення і формування структури судів, організації їх роботи,

розподілу навантаження, прав і обов'язків між суддями та працівниками апаратів судів тощо. Такого роду відносини відбивають завдання організації та забезпечення діяльності судової системи, мають внутрішній для держави характер [12, с. 42]. Наведені позиції додатково обґрунтовують думку про те, що внутрішньоорганізаційна сутність діяльності апеляційного адміністративного суду як відносно судів нижчої так і вищої інстанції визначає його роль і місце в системі судоустрою України.

Дослідники, аналізуючи діяльність судів апеляційної інстанції загалом указують, що наприклад, важливим моментом у діяльності апеляційної інстанції господарського профілю при перегляді справи є перевірка правильності оцінки місцевим господарським судом доказів, що містять відомості про фактичні обставини та визначення юридичних наслідків цих обставин. Не можна говорити про правильне встановлення обставин справи, коли має місце помилка в оцінці доказів. Враховуючи те, що господарський суд апеляційної інстанції не зв'язаний доводами апеляційної скарги, а перевіряє законність і обґрунтованість судового рішення у повному обсязі, він має переоцінити всі докази, якими підтверджуються ті чи інші обставини справи, з метою правильного вирішення спору [13]. Поряд із цим, розглядаючи адміністративно-правові відносини в діяльності апеляційних судів, належить зауважити на позиції В.К. Колпакова, який, осмислюючи адміністративно-правові відносини в умовах реформування адміністративного права відзначив, що поняття адміністративно-правових відносин стає більш широким і виходить за межі лише державного управління, оскільки норми адміністративного права регулюють не лише відносини державного управління, а й інші управлінські відносини (внутрішньо-організаційні) [14, с. 102]. Крізь призму норм адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності слід зауважити, що апеляційний адміністративний суд, перш за все зважає на аргументи викладені в рішенні першої інстанції, проте за наявності підстав переглядає відповідне, вже прийняте рішення, при тому, що строк оскарження рішення прийнятого судом першої інстанції аналогічно зазначається в такому рішенні. В таких обставинах, апеляційний адміністративний суд має ширше коло повноважень щодо розгляду відповідної справи та частіше звертається до більш широкого правового тлумачення норм і категорій для прийняття рішення по справі.

О.І. Безпалова зазначає, що суди, розглядаючи судові справи мимоволі, виконують одну з важливих функцій держави, а саме правоохоронну [15]. Варто зазначити, що місце апеляційних судів у системі судоустрою України визначається не лише їх діяльністю щодо здійснення правосуддя та відповідно реалізацією правоохоронної функції держави. Апеляційні суди також аналізують судову статистику, надають допомогу судам першої інстанції тощо, хоча аналіз останніх публікацій та досліджень дозволяє зробити висновок про те, що науковці приділяли увагу лише здійсненню правосуддя апеляційними судами [16]. В цьому ж контексті, на нашу думку слід зазначити про те, що вказані функції відносяться до структури внутрішньої організаційних функцій судової системи України та цілком і повністю поглинаються адміністративними правовідносинами, що в свою чергу потребують додаткової регуляції та наукових досліджень основних і локальних проблемних питань, що негативно впливають на правореалізацію в даному сегменті. Крім цього, домінуюча роль апеляційного суду відносно суду першої інстанції тим чи іншим способом демонструє його верховенство відносно нього, а в свою чергу за наявності касаційного профільного суду – утворює засади та структуру системи судоустрою України.

Суть апеляційного провадження полягає у перевірці вищою судовою інстанцією (апеляційним судом) як з фактичного погляду (по суті), так і з юридичного погляду (по формі) рішень суду першої інстанції, що не набрали законної сили, на предмет їх законності, обґрунтованості та справедливості з ініціативи сторін у межах заявлених ними процесуальних вимог шляхом дослідження нових доказів, повторного дослідження обставин кримінального провадження з можливістю ухвалення нового рішення, яким повністю або частково замінюється рішення суду нижчого рівня. Значення апеляційного та касаційного провадження полягає в тому, що вони є: гарантією захисту прав, свобод та інтересів особи у кримінальному провадженні; гарантією правильного розгляду та вирішення кримінального провадження судами першої інстанції (гарантією правосуддя); є формами контролю за судовою діяльністю судів нижчого рівня, слідчих суддів та її результатами з боку судів вищого рівня; у цих стадіях реалізується попереджувально-виховне завдання кримінального провадження [17].

Висновки. Відповідно, слід зазначити, що внутрішньоорганізаційна діяльність адміністративного апеляційного суду полягає в потребі

такого судового апарату дослідити наявні обставини справи, оцінити та прийняти рішення щодо вже прийнятого судом першої інстанції рішення, оскільки строки набуття ним законної сили (а відповідно – строки оскарження винесеного, але не набутого сили рішення) є досить стислими. Визначальним є те, що апеляційна скарга відтермінує вступ у силу рішення суду першої інстанції, що чітко врегульовує верховенство апеляційного суду над судом місцевим судом і чітко окреслює роль і місце апеляції в системі судоустрою України.

Належить логічно та справедливо визначити, що для реалізації та втілення в життя відповідного повноваження апарат такого суду має провести підготовчу роботу щодо організації судового засідання, втілення в життя всіх процесуальних норм пов'язаних із захистом прав і свобод людини і громадянина в такий спосіб. Крім цього, важливим є дотримання принципу змагальності та рівноправності сторін, котрі в даному випадку є протилежними й такими, що обстоюють свою юридичну позицію.

Відповідно, на нашу думку, слід зауважити, що таке широке коло компетенції само собою визначає значиму роль та високе місце не лише в системі судоустрою України (як організаційно-правовій характеристиці діяльності всієї судової гілки влади), а й у контексті процесуальної діяльності такого суду, що в свою чергу набуває все ширшої компетенції та все більш специфічних процесуальних повноважень, що також регулюються іншим розділом Кодексу адміністративного судочинства України.

Список використаної літератури:

1. Наливайко Л.Р., Романов М.Ю. Поняття, ознаки та значення транспарентності в контексті євроінтеграції. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/1. С. 152–157. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2026/1/10.pdf>
2. Наливайко Л. Р., Романов М.Ю. Принцип транспарентності влади: пострадянський та європейський досвід. *Право і суспільство*. 2016. № 6. С. 9–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_6_4
3. Наливайко Л. Р., Романов М.Ю. Реалізація принципу транспарентності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Право*. 2016. № 41(1). С. 48–51. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_41\(1\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_41(1)_13)
4. Нестерчук Л. П. Система функцій, що здійснюють суди загальної юрисдикції України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. С. 396–402.

5. Кравчук В. М. Місце та роль Інституту судової влади в системі конституційного права України. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2010. № 24. С. 44.
6. Згама А. О. Повноваження суду апеляційної інстанції у господарському процесі: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. 2012. 216 с.
7. Конституція України : від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
8. Запорожець М. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків : НУВС, 2004. 179 с.
9. Пономаренко Г.О. Адміністративно-правові відносини, які виникають в управлінні забезпеченням національної безпеки Службою безпеки України. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0d4bb668-0819-4e0d-bc65-4b90e4c741c7/content>
10. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Богуцький В. В. та ін. Адміністративне право : підручник / під заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2013. 656 с.
11. Богуцький В. В., Богуцька А. В. Адміністративне право України як галузь права : навчальний посібник. Харків : ФІНН, 2010. 64 с
12. Машук В. Ю. Адміністративно-правове забезпечення функціонування апаратів судів загальної юрисдикції : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2014. 223 с.
13. Рішко О.Ю. Повноваження суду апеляційної інстанції в господарському процесі. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/16501/1/%D0%A0%D1%96%D1%88%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D0%AE..pdf>
14. Колпаков В. К. Адміністративно-правові відносини: поняття та види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. С. 101–104.
15. Безпалова О. І. Роль судової системи України в інституційному забезпеченні реалізації правоохоронної функції держави. *На часі. Адміністративне право і процес*. 2014. № 3 (9). С. 5–14.
16. Кубишкіна А.О. Апеляційні суди в системі суб'єктів адміністративного права. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/64937/1/diss_Kubyszhkina.pdf;jsessionid=8C60C2068A20B18133828D72ACAF4036
17. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Dusertacija_Bobechko.pdf

Shust N. A. The role and place of courts of appeal in the judicial system of Ukraine as subjects of administrative law

The article analyzes the role and place of courts of appeal in the judicial system of Ukraine as subjects of administrative law and examines the relevant issue through the prism of today's realities and the current regulatory and legal support.

The internal organizational activity of the administrative court of appeal consists in the need of such a judicial apparatus to investigate the existing circumstances of the case, evaluate and make a decision on the decision already made by the court of first instance, since the terms of its entry into force (and, accordingly, the terms of appealing the decision, but not the force) are quite short. It is decisive that the appeal will postpone the entry into force of the decision of the court of first instance, which clearly regulates the supremacy of the court of appeal over the court by the local court and clearly outlines the role and place of the appeal in the judicial system of Ukraine.

In order to exercise and implement the relevant power, the staff of such a court must carry out preparatory work on the organization of the court hearing, the implementation of all procedural norms related to the protection of human and civil rights and freedoms in this way. In addition, it is important to adhere to the principle of adversarial nature and equality of the parties, which in this case are opposite and defending their legal position.

The author notes that administrative and legal relations, as a set of norms of the legislation of Ukraine, regulating the activities of both internal and external organizational, which is inherent in the administrative court of appeal, is an integral part of this management process.

It should be noted that such a wide range of competence in itself determines a significant role and high place not only in the judicial system of Ukraine (as an organizational and legal characteristic of the activities of the entire judicial branch of power), but also in the context of the procedural activities of such a court, which in turn acquires an ever wider competence and more and more specific procedural powers, which are also regulated by another section of the Code of Administrative Procedure of Ukraine.

Key words: *appeal, courts, subject of administrative law, judicial system, justice, administrative proceedings.*